

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

SZOCIOLINGVISZTIKAI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Összeállították

az ELTE TFK magyar nyelvtudományi
tanszékének tanárai

A szociolingvisztika és vizsgálati módszerei	7
William Labov: A társadalmi folyamatok tükröződése nyelvi szerkezetekben	11
Kovács Miklós: Budapesti elővelvi kutatások	19
Kiss Jenő: Helyes és helytelen	28
Földi György: Nyelvérvek és normák egy általános iskolai tanulók körében végzett felmérés tükrében	42
Nyelv és kultúra	
A. Jászó Anna: A nyelv és kultúra	57
Edward Sapir: Nyelv és környezet	62
Lőrincz Róka: A rokonsági nevek	72
A társadalmi és nyelvi változások összefüggései	
Gyerty László: A magyar nyelv és a csoportnyelv jelentősége napjainkban	83
Szűcs László: A fiatalok nyelvéről	100
Kis Tamás: A magyar kultúra szövege	105
Bencs Loránd: Szomszéd a nyelvvel	114
Kétnyelvűség, kétnyelvűség és kétnyelvűség	
Charles A. Ferguson: Diglossia	125
Kiss Jenő: Kétnyelvűség, 2005. évi nyelvtudományi	138
Robert L. Levine: A kétnyelvűség kultúrájának irányzatai	143
Lányi László: A magyar nyelvű kétnyelvűség	152
Susan Gal: Mi a nyelvcsere és hogyan történik?	163
Peter J. Haiman: Minden jog fenntartva, beleértve a fordítás jogát	174
A nyelvi hátrányok	
Bach, Derwent: Nyelvi szociálizáció és oktatás	181
Elő Zoltán: A kétnyelvűség és a kétnyelvűség	196
Peter J. Haiman: Magyar nyelvű kétnyelvűség	210
Bach, Derwent: A kétnyelvűség és a kétnyelvűség	228
Kiss Jenő: A kétnyelvűség és a kétnyelvűség	234
Rózsa Zita: Szempontok a kétnyelvűség oktatásához	242

BUDAPEST
2002

TARTALOM

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	7
A szociolingvisztika fogalma, tárgya, témái és vizsgálati módszerei	
WILLIAM LABOV: <i>A társadalmi folyamatok tükröződése nyelvi szerkezetekben</i>	11
KONTRA MIKLÓS: <i>Budapesti élőnyelvi kutatások</i>	19
KISS JENŐ: <i>Helyes és helytelen</i>	28
FELDE GYÖRGYI: <i>Nyelvérzék és normatudat egy általános iskolai tanulók körében végzett felmérés tükrében</i>	42
Nyelv és kultúra	
A. JÁSZÓ ANNA: <i>A szemantikai relativizmusról</i>	57
EDWARD SAPIR: <i>Nyelv és környezet</i>	62
LŐRINCZI RÉKA: <i>A rokonsági nevekről</i>	72
A társadalmi és nyelvi változások összefüggései	
GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban</i>	85
SZÜTS LÁSZLÓ: <i>A fiatalok nyelvéről</i>	100
KIS TAMÁS: <i>A magyar katonai szleng</i>	105
BENKŐ LORÁND: <i>Sznobság a nyelvhasználatban</i>	114
Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia	
CHARLES A. FERGUSON: <i>Diglosszia</i>	125
KISS JENŐ: <i>Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia</i>	138
JULIET LANGMAN: <i>A kétnyelvűség kutatásának modern irányzatai</i>	143
LANSTYÁK ISTVÁN: <i>A magyar–magyar diglosszia néhány kérdéséről</i>	152
SUSAN GAL: <i>Mi a nyelvcsere és hogyan történik?</i>	165
PÉNTEK JÁNOS: <i>Az anyanyelv ökológiája Erdélyben</i>	174
A nyelvi hátrányos helyzet	
BASIL BERNSTEIN: <i>Nyelvi szocializáció és oktathatóság</i>	185
BÍRÓ ZOLTÁN: <i>A környezet fogságában</i>	196
PÉNTEK JÁNOS: <i>Magyar nyelvi különfejlődés a Kárpát-medencében</i>	220
BORBÁTH ERZSÉBET: <i>A moldvai csángó gyermekek székelyföldi iskoláztatásának tapasztalatai</i>	228
KISS JENŐ: <i>Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások</i>	234
RÉGER ZITA: <i>Szemponatok a cigány gyermeknyelvi szövegkorpusz elemzéséhez</i>	242

Nyelvpolitika

GLATZ FERENC: <i>Tézisek a magyar nyelvről</i>	255
PUSZTAI FERENC: <i>Magyarul és magyarul</i>	257
GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>Nemzetközpontú nyelvművelés</i>	264
PÉNTEK JÁNOS: <i>Nem őrizni: használni kell a nyelvet!</i>	267
CSEERNICKÓ ISTVÁN: <i>Jogok és jogtalanságok</i>	274
<i>A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata</i>	280

A hazai szociolingvisztika kezdeteiről

GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>A szociolingvisztika mint tudomány és mint tantárgy</i>	295
---	-----

NÉVMUTATÓ	301
-----------------	-----

TÁRGYMUTATÓ	305
-------------------	-----

JOGOK ÉS JOGTALANSÁGOK

A kisebbségek anyanyelvi oktatásához való jog a nemzetközi és az ukrajnai kisebbségvédelmi dokumentumokban

A nemzeti kisebbségek anyanyelvi iskoláztatásához való jog az egyik legfontosabb tényezője a kisebbségek hosszú távú megmaradásának. Nem véletlen, hogy számos nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmény, ajánlás foglalkozik ezzel a kérdéssel. Ezekre a dokumentumokra mind a saját területükön élő kisebbségek anyanyelvi oktatását szabályozó államok, mind pedig az állami szabályozással (rendszerint) egyet nem értő kisebbségi szervezetek, intézmények előszeretettel hivatkoznak, csak éppen ellenkező előjellel: előbbiek szerint törvényeik összhangban vannak a nemzetközi normákkal, utóbbiak ellenben általában úgy vélik, hogy nemcsak az ő érdekeikkel, hanem a nemzetek feletti kisebbségvédelmi egyezményekkel is konfliktusban vannak az állam által hozott jogszabályok. A közelmúlt ukrajnai történései is egyértelműen ehhez hasonló helyzetet hoztak. Az ukrán állam a nemzetközi dokumentumokra hivatkozva kívánja megreformálni a kisebbségi oktatást, illetve elfogadtatni az új nyelvtörvény tervezetét, a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek ezzel szemben ugyanazon egyezményekre utalva utasítják el és tartják jogfosztónak a tervezett változtatásokat. Ezzel kapcsolatban több kérdés fogalmazódhat meg az emberben. Hogyan lehetséges ez? Hány olvasata lehet ugyanazon szövegeknek? És végül: melyik félnek van igaza?

A felmerült kérdések megválaszolásával próbálkozunk az alábbiakban úgy, hogy összevetünk 7 nemzetközi kisebbségvédelmi okmányt 7 ukrajnai dokumentummal. Mindegyik dokumentumban közös, hogy közvetve vagy közvetlenül foglalkozik a kisebbségek oktatásának problémájával. A 14 összehasonlításra kerülő dokumentum a következő:

- a) Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (ENSZ, 1992);
  - b) a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (Európa Tanács, 1992);
  - c) az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének 1201. számú ajánlása (ET, 1993);
  - d) Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről (ET, 1995);
  - e) a Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Nyelvi Jogok Világkonferenciája, 1996);
  - f) a Nemzeti Kisebbségek Oktatási Jogairól Szóló Hágai Ajánlások és Értelmező Megjegyzések (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, 1996);
  - g) Ajánlás a kisebbségek felsőoktatásban való részvételéről (ET, 1998)
- egyik részről, illetve
- a) Az USZSZK törvénye az Ukrán SZSZK-beli nyelvekről (1989);
  - b) Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén (1991);
  - c) Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről (1992);
  - d) Ukrajna Alkotmánya (1996);
  - e) Ukrajna törvénye az általános középfokú oktatásról (1999);
  - f) Ukrajna nemzetiségi kisebbségeinek oktatási igényei kielégítésének koncepcionális alapjai (tervezet több változatban, 1997–1999);

g) Ukrajna törvénye a nyelvek fejlődéséről és használatáról Ukrajnában (tervezet, 1999) a másik részről.

A nevezett okiratok egybevetése során kiderül, hogy a nemzetközi dokumentumok többségének van egy vagy több ukrainai megfelelője. Lássuk elsőként, mit is olvashatunk a kisebbségek anyanyelvi oktatásának kérdéséről az ET oly sokat vitatott 1201. számú ajánlásában, s mely ukrainai dokumentum feleltethető meg neki. Az idézeteket a könnyebb összehasonlítás kedvéért egymás mellett közöljük.

1201. ajánlás

Minden nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van anyanyelvét megtanulni és az anyanyelvén történő oktatáshoz...

Nyilatkozat Ukrajna és Magyarország együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén

A Felek egyetértenek abban, hogy biztosítják az ahhoz szükséges lehetőségeket, hogy a nemzeti kisebbségek tanulják anyanyelvüket és anyanyelvükön tanuljanak az oktatás minden szintjén.

Mindkét dokumentum rögzíti az anyanyelv megtanulásának és az anyanyelven történő oktatásnak a jogát.

Lépünk tovább, s hasonlítsuk össze az alábbiakat.

Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól

Az államoknak megfelelő intézkedéseket kell tenniük, hogy – ahol lehetséges – a kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen anyanyelvük tanulására, vagy hogy az anyanyelvükön történő oktatásban részesüljenek.

Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről

2. Nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken, megfelelő igény esetén, a Felek törekednek – lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül – annak biztosítására, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni vagy ezen a nyelven tanulni. 3. A jelen cikk 2. bekezdését úgy kell végrehajtani, hogy az ne veszélyeztesse a hivatalos nyelv tanulását, vagy ezen a nyelven való tanítást.

Ukrajna Alkotmánya

A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok számára a törvény garantálja a jogot, hogy anyanyelvükön tanuljanak vagy anyanyelvüket tanulják...

Ukrajna törvénye a nyelvek fejlődéséről és használatáról – tervezet

A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak joguk van anyanyelvükön tanulni vagy anyanyelvüket tanulni. Az állam lehetőségeihez képest megteremti a megfelelő feltételeket a saját oktatási rendszereinek kereteiben és ösztönzi különböző szintű oktatási intézmények és tagozatok létrehozását az illető nemzetiségi kisebbség anyanyelvének oktatására vagy anyanyelvén folyó oktatásra...

Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről

Az állam minden nemzetiségi kisebbség számára garantálja (...) az anyanyelv használatát és az anyanyelvi oktatást vagy az anyanyelv tanulását az állami oktatási intézményekben, illetve a nemzetiségi kulturális szövetségeken keresztül...

A fent idézett dokumentumok már nem fogalmazzak egyértelműen. Nem mindegy például, hogy az anyanyelv tantárgyként való tanulásához vagy pedig az anyanyelven történő tanuláshoz van joguk a kisebbségieknek. Még ehhez a vagylagos, tulajdonképpen az állam jóindulatától függő megfogalmazáshoz is ködösítő, értelmezhetetlen biztonsági szelepet építenek be különböző feltételek felsorolásával, amelyek megléte ismét csak attól függ, hogy az állam elismeri-e fennállásukat vagy sem. A jogilag kifejtetlen és homályos megfogalmazások használatában különösen az idézett nemzetközi dokumentumok járnak elől. Ebbe a csoportba sorolható az ukrán oktatási törvény is, amelynek 7. cikkelye szerint az oktatás és nevelés nyelvét Ukrajna Alkotmánya és a nyelvtörvény szabályozza.

Nézzük, mit tartalmaz a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlás. Ezt a dokumentumot érdemes hosszabban idézni, s összevetni a koncepció néven emlegetett ukrainai tervezettel.

A hágai ajánlás kimondja:

„11. (...) A pedagógiai kutatások az iskoláskor előtti és az óvodáskorú gyermekek anyanyelven folyó nevelését javasolják. Ahol csak lehetséges, az államoknak meg kell teremteniük a feltételeket, hogy a szülők élhessenek ezzel a lehetőséggel.

12. A kutatások szerint az alapfokú oktatásban is az a legkedvezőbb, ha a tantárgyakat kisebbségi nyelven tanítják. (...) Az elemi oktatás vége felé néhány gyakorlati vagy nem elméleti tárgyat államnyelven kell tanítani. (...)

13. A középfokú oktatásban a tantárgyak döntő hányadát kisebbségi nyelven kell tanítani. A kisebbségi nyelvet iskolai tantárgyként, a tanterv szerves részeként kell oktatni. (...) Az oktatás e periódusában az államnyelven oktatott tantárgyak számát fokozatosan növelni kell.”

Az ukrainai kisebbségi oktatás reformtervezete, a koncepció a tranzitív oktatási modellt kínálja a nemzetiségeknek, melynek lényege, hogy az anyanyelvi elemi iskola után az általános iskolában az anyanyelvi oktatásról fokozatosan át kell térni a többségi nyelvű tanulásra. Az átmenet gyakorlatilag a középiskolára befejeződik, s a nemzeti jellegű tárgyak (az anyanyelv és irodalom, a népismeret és az anyanemzet története) kivételével minden tantárgyat az államnyelven tanulnak a diákok.

A koncepcióban foglaltak tehát kísértetiesen hasonlítanak arra, amit a hágai ajánlás idézett részében olvashatunk.

A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata ehhez képest a lehető legszélesebb jogköröket biztosítja a kisebbségek számára az oktatásban, s ehhez hasonlóan fogalmaz a máig érvényben lévő, 1989-ben elfogadott nyelvtörvény.

A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Minden nyelvi közösségnek joga van eldönteni, hogy nyelvének milyen mértékben kell jelen lennie mint használatos nyelv és mint tanulmány tárgya az oktatás minden szintjén, így az iskola-előkészítő, elemi, középfokú, technikai és szakoktatásban, valamint az egyetemi és felnőttoktatásban. (24. cikk)

1989-es nyelvtörvény

Az Ukrán SZSZK állampolgárainak elidegeníthetetlen joga, hogy a gyermekek tanításának nyelvét szabadon válasszák meg. Az Ukrán SZSZK minden gyermek számára garantálja az anyanyelven való nevelés és tanulás jogát. (25. cikkely)

Nem az iskolai oktatásra vonatkozik ugyan, ám hasonlóan széles jogokat javasol a kisebbségek számára az ET 1353. számú, a kisebbségek felsőoktatásban való részvételéről szóló ajánlás 6. cikkelyének II. pontja: „a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyeknek lehetősége kell legyen az anyanyelven folyó közoktatás megfelelő típusaiban és szintjein való részvételhez a felsőoktatásra való felkészítés céljából”.

A végére egyetlen dokumentum, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája maradt, nem véletlenül. Ezt a dokumentumot 1999 végén ratifikálták Ukrajnában, s talán ez az a nemzetközi egyezmény, amelyre a legtöbbet hivatkoznak a vitatkozó felek. Ennek az a magyarázata, hogy ez a dokumentum sokféleképpen szemlélhető. A Charta ugyanis *a la carte* rendszerben (vagyis választhatóan) konkrét fokozatokat sorol fel többek között a kisebbségi nyelvek oktatásban való használatáról is, amelyek közül a Chartát aláíró államok a ratifikáció során kiválaszthatják a számukra legmegfelelőbbeket. Nézzük, milyen lépcsőzetes elrendezésben foglalja össze a dokumentum az anyanyelvi oktatáshoz való jogot.

Az oktatással a 8. cikk foglalkozik, s gyakorlatilag azonos fokozatokat kínál fel választékként az iskola-előkészítő, az általános és középiskolai oktatásban, a szakmunkásképzésben és a felsőoktatásban:

„Az oktatásügyet illetően a Felek azokon a területeken, ahol ezeket a nyelveket használják, e nyelvek mindegyike helyzetének megfelelően, és anélkül, hogy az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek oktatása hátrányt szenvedne, vállalják, hogy

I. elérhetővé teszik az általános iskolai oktatást¹ az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy

II. elérhetővé teszik az általános iskolai oktatás lényegi részét az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken, vagy

III. biztosítják, hogy az érintett regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása az általános iskolai tanrend integráns részét képezze, vagy

IV. a fenti I.–III. szerinti intézkedések valamelyikét legalább azokra a tanulókra alkalmazzák, akiknek családja ezt kívánja, és létszámuk elegendőnek minősül.”

Könnyen belátható, hogy a fenti négy fokozat közül az oktatás minden szintjén egyaránt kiválasztható a kisebbségek számára legkedvezőbb éppúgy, mint a legkevesebb jogot biztosító. Éppen ezért egyáltalán nem mindegy, hogy az adott állam hogyan válogat a felkínált lehetőségek közül.

A dokumentumok áttekintése nyomán az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

Elvileg mind az állami szerveknek, mind a kisebbségieknek igazuk van, amikor ellenkező előjellel ugyan, de a nemzetközi normákra hivatkoznak. A kisebbségek oktatási jogait

¹ Az általános iskolai oktatás kifejezés helyére az iskola-előkészítő oktatást, középiskolai oktatást, szakmunkásképzést, illetve felsőoktatást behelyettesíthetve megkapjuk a 8. cikk további, ezen oktatási fokozatokra vonatkozó részeit.

szabályozó ukrainai jogszabályok szinte szóról szóra egyeznek a megfelelő nemzetközi jogi dokumentummal. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy ez *betű szerinti megfelelés*, a dokumentumok *szellemével* ugyanakkor nagyon sokszor szemben állnak az ukrainai törvények, amennyiben az országban élő kisebbségek *már meglévő jogait* kívánják oly módon szabályozni, hogy ez a korábbi állapothoz képest *visszalépés*. Ez pedig egyértelműen ellentmond azoknak a céloknak, amelyek érdekében ezek a nemzetközi ajánlások létrejöttek. Ez a hágai ajánlás *A nemzetközi jogi dokumentumok szelleme* című részében egyértelműen meg is fogalmazódik:

„Szem előtt kell tartani, hogy a vonatkozó nemzetközi kötelezettségek és feladatok nemzetközi minimumszintek. Szellemük és szándékuk ellen való a kötelezettségek és feladatok szűkítő értelmezése”.

Leszögezhetjük azt is, hogy a nemzetközi dokumentumok gyakran olyan burkoltan, homályosan fogalmaznak, hogy megnehezítik egyetlen értelmezésüket, s ezzel nyilvánvalóan nem a kisebbségek, hanem az államok malmára hajtják a vizet, legalábbis azon közösségek esetében, melyek országai a nemzetközi egyezményekre hivatkozva úgy kívánják rendezni a kisebbségek jogállását, hogy az tulajdonképpen a jogok szűkítése.

Az alábbi idézet, amely a Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről 14. cikkének 2. bekezdése 75–77. pontjából származik, igazolja állításainkat:

„Ez a rendelkezés a kisebbségi nyelv, illetve a kisebbségi nyelven történő oktatására vonatkozik. A kisebbségi nyelv oktatása vagy azon való oktatáshoz társuló esetleges pénzügyi, közigazgatási és technikai nehézségeket felismerve ez a rendelkezés nagyon rugalmas módon került megfogalmazásra, a Felek számára széleskörű mérlegelési szabadságot biztosítva. A kisebbségi nyelv oktatása vagy azon való oktatás biztosítására irányuló törekvés kötelezettségének különböző feltételei vannak, nevezetesen '*megfelelő igény*' az érintett nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek részéről. A '*lehetőségek határán belül*' megfogalmazás azt jelenti, hogy ez az oktatás az érintett Fél számára rendelkezésre álló forrásoktól függ. (...) A szöveg tudatosan tartózkodik a '*megfelelő igény*' meghatározásától, így, ezzel a rugalmas megfogalmazással lehetővé teszi a Felek részére, hogy figyelembe vegyék országuk sajátos körülményeit. (...) E bekezdésben megfogalmazott alternatívák – '*lehetőség a kisebbségi nyelv megtanulására vagy hogy ezen a nyelven tanuljon*' – nem zárják ki egymást; még ha a 14. cikk 2. bekezdése nem is ró a Részes Államokra semmiféle kötelezettséget, hogy a kisebbségi nyelven történő oktatást biztosítsák, ez nem akadályozza meg őket abban, hogy ezt megtegyék.”

PHILLIPSON és SKUTNABB-KANGAS (1997: 21), neves nyelvi emberi jogi szakemberek a következőképpen fogalmaznak a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájával kapcsolatosan:

„A charta (...) lehetővé teszi a vonakodó állam számára, hogy a követelményeknek csak minimálisan feleljen meg, s ezzel azt legitimálhatja, hogy nem volt »lehetőség« vagy »alkalom« az oktatás beindítására, a diákok száma nem volt »elegendő« vagy nem »indokolta« a beindítást, »megengedte« a kisebbségnek, hogy az saját költségén megszervezze nyelvének tanítását” (lásd még SKUTNABB-KANGAS 1998: 17).

A nemzetközi kisebbségvédelmi jog a hatalmi viszonyokat tükrözi: a nemzetközi normákat nem a kisebbségek szervezetei, hanem az egyes államok által létrehozott nemzetközi testületek (ENSZ, ET, EBESZ) határozzák meg, lehetőség szerint úgy, hogy a lehető legkisebb mértékben szűkítsék a tagállamok mozgásterét.

Irodalom

PHILLIPSON, ROBERT – SKUTNABB-KANGAS, TOVE: Nyelvi jogok és jogsértések. *Valóság* 1997/1: 12–30.

SKUTNABB-KANGAS, TOVE: Nyelvi sokféleség, emberi jogok és a „szabad piac”. *Fundamentum* II/1–2. 1998. 7–25.

A tanulmány lelőhelye: CSERNICKÓ ISTVÁN: Jogok és jogtalanságok. A kisebbségek anyanyelvi oktatásához való jog a nemzetközi és az ukrajnai kisebbségvédelmi dokumentumokban. *UngBereg* 2000. *Első Pánsíp-almanach*, 114–118.